

ФІКСУВАННЯ ВЛАСНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИМИ СІЧОВИМИ СТРІЛЬЦЯМИ НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕСОВОЇ КВАТИРИ

Шевченко А. С.

*Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна*

Спекулюючи на українському питанні австрійське командування хоча й допустило створення окремого Легіону українських січових стрільців, проте всіляко намагалось утримувати українську формацію лише в рамках ведення пропаганди серед українців в російських частинах, використовуючи їх бажання відтворити давню козацьку державу. Однак складення присяги на вірність Австрійській імперії зовсім не завадило стрільцям з перших днів створення Легіону підкреслювати свою окремішність від інших частин австрійської армії, використовуючи старі військові назви, терміни, звання і т.ін.. Так само перебування в складі імперської армії не завадило стрільцям фіксувати власну історію самостійно, не замикаючи її лише в рапортах і звітних документаціях. На цьому ґрунті утворилася Пресова Кватира – це допоміжна культурно-просвітня формація українських січових стрільців, що первинно відповідала за збереження та поширення національних ідей серед самого стрілецтва, але згодом їх завдання розширились до впливу і на цивільне населення.

Вже станом на осінь 1916 року Пресова Кватира встигла організувати власний архів, бібліотечні фонди, курси для не писемних, стрілецькі гімназії, благодійні фонди, догляд за стрілецькими могилами, виробити свій однострій, січовий оркестр і театр. Було складено декілька календарів ходу бойових дій, збірників стрілецьких пісень, зроблено сотні фотографій, виведено власну лінійку листівок, створено ряд портретів і пейзажів. Проте найбільше нас цікавлять історії зафіксовані в перших повноцінних часописах: «Бомба» (з 1916 р. – 3 числа), «Самопал» (від травня 1916 р. – 3 числа), «Самохотник» (вийшло 40 чисел), «Усусу» (за 1916–1917-ті рр. – 7 чисел) [5, с. 498]. Вони були рукописними, друкувалися гектографічним або шапірографічним способом невеликим тиражем, тому ці журнали передавалися з рук у руки, читалися колективно, з їх змістом було ознайомлене майже все стрілецтво, до того ж багато випусків бійці знали мало не напам'ять. В основі цих видань були переважно карикатура, шаржі, короткі жарти, оповідки з життя стрільців, головні новини, з певними індивідуальними

особливостями кожного видання таких як постійні рубрики й т.ін. Наприклад, в «Самохотнику», окрім викладення основних творів, іноді можна було зустріти «підслухані розмови», коментарі простих вояків.

Ставлення самих учасників тих подій до такої діяльності можна простежити на словах А. Баб'юка поданих в статті К. Рожак, який так обґрунтовував доцільність сатиричного спрямування стрілецької преси: «Не треба зараз думати, що гумористичні видання тільки для того появляються, щоб розбудити веселість у приспаних, знидїлих думках стрільців, і що в них вміщуються нічого не варті жарти, які по хвиливім перерачитованні та сміху переставють бути цінними. Так не є! Гумористичні і сатиричні видання мають на цілі переважно всі їдким гумором та сатирою направляти тих одиниць або загал, як зі стрілецького так і поза стрілецького світа. Найдете в них цікаві нотатки з нашої політики, себто гірку іронію її, найдете в них болочу, а правдиву сатиру зі сучасного нашого життя» [5, с. 498]. Тобто можемо зробити висновок, що стрільці намагалися реагувати на всі процеси, котрі відбувалися навколо них і безпосередньо в їхньому середовищі, поспішали залишити *власну* оцінку своїй діяльності, то ж можна стверджувати, що видання Пресової Кватири це по суті «історіографування» стрілецтвом самого себе.

Однією з найпоказовіших в цьому плані була рубрика «Дещо з неба», що поступово перетворилася на «Дещо з пекла». Вперше вона була представлена в числі «Самохотника» за 1 серпня 1915, в ній обігрувались фігури святих як таких, що брали безпосередню участь у цій війні. Таким чином в одному з номерів під весіллям святих ориґінально подаються новини про весілля реальних отаманів та сотників [7].

Окремою ланкою у фіксуванні своєї локальної історії стала критика «батьків народу», на котру було фактично відведено окрему рубрику – «Дещо з пекла». Саме там говориться про те, що чорти «...як колись їх прадіди взяли за провідників, інтелігенцію, що взяла провід над народом» [1, с. 10]. Також був натяк на якусь «визначну особу», в яку вселився легіон чортів, і тепер ця особа робить все чого вони захочуть і навіть підписується як «легіон». Нескладно здогадатись, що мова йде знову ж таки про когось із «батьків народу», але визначити про кого саме дуже складно заважаючи на те, що багато жартів потребують пояснення контексту. Поряд з цим у риториці «Самохотника» час від часу відчувається прикрість і сум стрільців від того, що їх лідери не прислухаються до них. Наприклад: «Слово ваше ще зелене, / Тут рішають тільки члени / Академії наук!» [9, с. 8]. Однак щойно з'являються такі постаті, що готові представляти їх інтереси на політичній арені або перед військовим керівництвом в журналі видаються такі рядки «Тоді кричав я: «Нам Стрільці / Конечні так як сяйво Феба, /

Бо... бо... бо... бо тоді мені / Стрілецтва було ще потреба / Та знов з стрільця я депутат / Тож хай стрілецьтво вибачає – / Стрілецьтву я тепер не брат. / Вже мазепинка в кут (нерозбірливо)» [8, с. 9]. За всіма цими творчими опрацюваннями чітко проглядаються складнощі особистих взаємостосунків стрільців зі своїм військовим керівництвом, політичним проводом та колишніми побратимами, дізнатися подробиці яких, на жаль, не представляється можливим через брак інформації, чітких посилань і конкретних імен, але це допомагає ствердити сам факт того, що такі труднощі були. І в цьому полягає найвища цінність «самописання» українських військових.

Завдяки всім цим приміткам маємо також зафіксований конфлікт з авторами часопису «УСУС», де було місце й більш жорстоким жартам: «Бувший редактор «УСУСУ» Юрко Каламарь, що був висланий у поле, як доносять нам, пропав без вісти. Та ми сподіємося, що йому ніщо не станеться, бо лихе як то кажуть не пропаде» [2]. Наведені вище чвари в середині стрілецтва як раз належать до, на нашу думку, недостатньо розкритої в історіографії теми конфліктології українського руху. Втім щодо видавничої конкуренції у своїй праці висловилося І. Роздольська: «Треба розуміти, що попри тертя, які є неунікними у будь-якому середовищі, а тим більше у середовищі творчих, хоч і військових людей, демократична атмосфера в Коші дозволяла плюралізм думок і їхнє вільне висловлення» [6, с. 114].

Таким чином можемо зробити висновок, що важливість маленьких видань, які розповідають локальні історії однієї військової формації, не можна переоцінити, адже саме вони проливають світло на щоденне життя людей, які творили історію. В них дослідники мають змогу простежити зміну соціальних настроїв, нові витки у пропагуванні української національної ідеї, а також метаморфози самих стрільців.

Література:

1. Азлюді. Дещо з пекла. Український самохотник. 1917. Ч: 29–30. Пісочна. С. 10–15
2. Бувший редактор «УСУСУ» Юрко Каламарь. Український самохотник. 1917. Кіш. С. 16.
3. Лазарович М. Культурно-просвітницька діяльність Українських Січових Стрільців у роки Першої світової війни. Тернопіль : Тайп, 2003. 114 с.
4. Лазарович М. Легіон Українських Січових Стрільців: формування, ідея, боротьба. 2-ге вид., доп. Тернопіль : Джура, 2016. 628 с.
5. Рожак К. Шарж і карикатура у контексті видавничої діяльності мистецького угруповання Українських Січових Стрільців. *Народознавчі зошити*. 2009. № 3–4(87–88). С. 497–503.

6. Роздольська І. Літературний феномен Українських Січових Стрільців: функціонування та структура покоління : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.

7. С. Смик. Дещо з неба. Український самохотник. 1916. Кіш. С. 7–8.

8. Тото Долото. Тепер я посол не стрілець! Український самохотник. 1917. Р.ІІ. Ч. 31. Кіш. С. 8–9.

9. У погоні за «союзами». Український самохотник. 1916. Кіш. С. 5–10.